

III.2

Etične vsebine pri uporabi sredstev za psihološko ocenjevanje

Marjeta Trstenjak
Dušica Boben

Povzetek

Psihologi pri psihološkem ocenjevanju tradicionalno uporabljamo psihološka sredstva¹ in o njihovi uporabi pridobimo znanje v času študija. V tem poglavju obravnavamo etične dileme, povezane s psihološkimi sredstvi neodvisno od področja dela psihologa. O dilemah pri psihološkem ocenjevanju najdete več v drugih poglavjih. Dilem na področju etične uporabe psiholoških sredstev je veliko; opisali smo neavtorizirano, nestandardizirano, nenormirano uporabo psiholoških sredstev, kdaj zamenjati staro psihološko sredstvo z novo, posodobljeno verzijo, kaj narediti, ko udeleženci psihološkega ocenjevanja zahtevajo psihološka sredstva in njihove rezultate, ter kako naj psiholog zaščiti gradivo. Pri opisovanju dobre prakse smo se oprli najprej na slovenske vire, tj. *Kodeks poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) in *Mednarodne smernice za*

- 1 Psihološko sredstvo zaobjame vse psihološke merske pripomočke, ki jih imenujemo tudi orodja, instrumenti, vprašalniki, preizkusi, psihodiagnostična sredstva, v svetu pa se uporablja izraz testi. Za teste uporabljamo izraz psihološka sredstva, za testiranje pa psihološko ocenjevanje, tako kot je v *Kodeksu poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019), razen tam, kjer so v virih uporabljeni drugačni izrazi.

Trstenjak, M., in Boben, D. (2023). Etične vsebine pri uporabi sredstev za psihološko ocenjevanje. V V. Poštuvan in M. Čerče (ur.), *Psiholog v dilemi: etične vsebine in etična zavest v praksi* (str. 437–457). Založba Univerze na Primorskem. <https://doi.org/10.26493/978-961-293-275-6.437-457>

uporabo testov, ki smo jih v Društvu psihologov Slovenije sprejeli leta 2005, evropske (European Federation of Psychologists' Associations – EFPA) in mednarodne vire (International Test Commission – ITC), omenjamo pa tudi uveljavljene vire iz ZDA. Zavedamo se, da je še veliko drugih, prav tako pomembnih in dobrih virov, iz katerih bi se lahko učili.

Ključne besede: ocenjevanje, test, hramba psihodiagnostičnih sredstev, sporočanje rezultatov, zastarela, neavtorizirana sredstva za psihološko ocenjevanje

Uvod

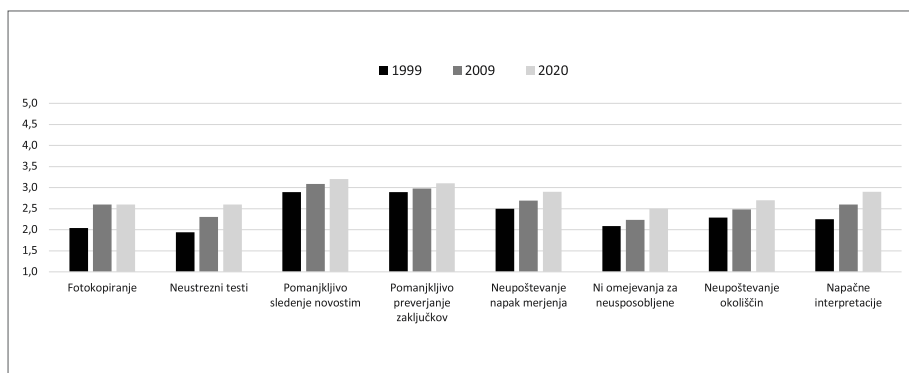
Korenine ocenjevanja in ob tem uporabe različnih pripomočkov za merjenje segajo daleč nazaj. Znan je sistem izpitov za državne uslužbence, ki so ga v kitajskem cesarstvu uporabljali približno 2.000 let (Anastasi in Urbina, 1997), pa tudi stari Grki so poznali ocenjevanje v sklopu izobraževalnega procesa. Pri tem so uporabljali različna orodja in tudi danes ne smemo pozabiti, da so psihološka sredstva le orodja. Vsako orodje je lahko koristno ali škodljivo, odvisno od načina uporabe (Anastasi in Urbina, 1997). Prav zato danes v svetu obstajajo združenja, poleg nacionalnih društev, ki si prizadevajo za izboljšanje uporabe psiholoških sredstev in psihološkega ocenjevanja. Trenutno najpomembnejši za slovenske psihologe sta Mednarodna komisija za teste (The International Test Commission – ITC) in Odbor za ocenjevanje pri Evropski zvezi psiholoških združenj (Board of Assessment, European Federation of Psychologists' Associations). Oba predstavljata pomemben vir pri sprejemanju smernic nacionalnih komisij za psihodiagnostična sredstva.

Na splošno gredo prizadevanja za kompetentno uporabo psiholoških sredstev po dveh poteh: (a) zagotavljanje kvalitete psiholoških sredstev, npr. doseganje primernih psihometričnih lastnosti, in (b) njihova pravilna uporaba (od njihovega izbora, izvedbe, vrednotenja, interpretacije do razlaganja rezultatov udeležencem in/ali naročnikom ocenjevanja). Strategiji pri doseganju teh dveh ciljev sta »omejevalna«, kjer imamo npr. predpise, kdo lahko uporablja psihološka sredstva in katera, ter »informativna«, kjer si prizadevamo za čim večjo informiranost, usposobljenost oz. kompetentnost psihologov.

Psihologi imamo do psiholoških sredstev – vsaj sodeč po rezultatih raziskave, ki je bila prvič izvedena leta 1999 ter se je vsakih deset let ponovila in v kateri je sodelovalo od 128 (2009) do 321 (1999) psihologov

– dobro mnenje. Na lestvici od »sploh se ne strinjam (1)« do »popolnoma se strinjam (5)« se povprečne ocene gibljejo od 4,6 (1999) do 4,7/4,8 (2020) za trditvi, da so pravilno uporabljeni testi psihologu v veliko pomoč in da predstavljajo odličen vir informacij, če jih povezujemo in dopolnjujemo z drugimi psihološkimi podatki (Boben, 2011; Komisija za psihodiagnostična sredstva, 2020). Udeleženci vseh treh raziskav so menili, da so problemi, povezani s psihološkimi sredstvi, v povprečju srednje pogosti (slika 1). Kljub temu pa je na vseh področjih, o katerih smo spraševali, viden trend večje zaskrbljenosti. Še najbolj so slovenski psihologi zaskrbljeni zaradi pomanjkljivega spremljanja strokovnih novosti in preverjanja lastnih sklepov z drugimi (Boben, 2011; Komisija za psihodiagnostična sredstva, 2020).

Čeprav podatki niso zaskrbljujoči, je prisoten subjektiven občutek o vedno večji neurejenosti tega področja – še posebej, če se primerjamo s

Slika 1: Povprečne ocene (lestvica: 1 = zelo redko, 2 = redko, 3 = srednje, 4 = pogosto, 5 = zelo pogosto) odgovorov slovenskih psihologov v letih 1999, 2009 in 2020 na osem trditev o zaskrbljenosti glede nepravilne uporabe psiholoških sredstev

kolegi iz drugih držav. Npr., hrvaški kolegi imajo zakon o psihološki dejavnosti, ki formalno ureja tudi področje uporabe psiholoških sredstev, že od leta 2003. Britanski kolegi so sprejeli veliko smernic in pravil, ki izvirajo iz evropskih dokumentov. Tudi mi kot društvo bi lahko sprejeli še druge smernice o psiholoških sredstvih in psihološkem ocenjevanju, ki jih izdaja Mednarodna komisija za teste, ali se oprli na model za ocenjevanje testov (EFPA Board of Assessment, 2013a) in kvalifikacijo uporabnikov psiholoških sredstev (EFPA Board of Assessment, 2013b) Evropske

zveze psiholoških združenj, tako kot smo se pri pisanju *Kodeksa poklicne etike psihologov* (v nadaljevanju tudi *Kodeks*) (Društvo psihologov Slovenije, 2019) na Metaetični kodeks (European Federation of Psychologists' Association, 2005). Veliko dela nas še čaka, od zavedanja in občutljivosti za etično ravnanje do udejanjanja na papirju sprejetih načel.

Izbrane etične dileme pri uporabi psiholoških sredstev

Etičnih dilem na področju uporabe psiholoških sredstev je veliko in so le del psihološkega ocenjevanja. Podatkov o razširjenosti etičnih dilem nimamo, poznamo pa dileme, s katerimi se psihologi obračajo na nas in o katerih se velikokrat pogovarjamo na različnih srečanjih ter usposabljanjih. *Mednarodne smernice za uporabo testov* (Mednarodna komisija za teste, 2006) etično uporabo razdelijo na profesionalnost, usposobljenost, odgovornost za uporabo testov, varno hranjenje testnega gradiva in obravnavanje testnih rezultatov.

V prvem razdelku se bomo dotaknili neavtorizirane, nestandardizirane in nenormirane uporabe psiholoških sredstev. Kdaj lahko pri svojem delu uporabimo raziskovalne verzije psiholoških sredstev in ali so pri nepreverjenih psiholoških sredstvih dovolj naše izkušnje? V drugem poskušamo opisati dejavnike, ki vplivajo na odločitev, kdaj uporabiti novo oz. revidirano obliko psihološkega sredstva. V tretjem razdelku opišemo smernice za sporočanje rezultatov, da bo zadoščeno etičnim standardom in zakonu, ki udeležencu daje pravico dostopa do osebnih podatkov. Zaključujemo s temo hrambe psiholoških sredstev, ki zahtevajo visoko zaščito in zaupnost.

Uporaba neprimernih psiholoških sredstev

Izhodišča. V Evropski zvezi psiholoških združenj že tri desetletja (vsakih deset let) zbirajo stališča evropskih psihologov do testov in testiranja. Zadnje vprašanje je odprto in prosi psihologe, da navedejo tri psihološka sredstva, ki jih pri svojem delu najpogosteje uporabljajo. Vedno znova so med njimi tudi taka, ki niso uradno prirejena za kulturno okolje, v katerem se uporabljajo. Slovenija pri tem ni izjema. Takšna praksa je razširjena tako med kliničnimi psihologi in psihologi v zdravstvu, vzgoji in izobraževanju, med psihologi v organizacijah kot tudi na forenzičnem področju, npr. pri delu izvedencev (Areh, 2020), kjer imajo lahko sprejete odločitve za vse vpletene izjemne posledice. Zdi se, da je v Sloveniji za-

radi majhnosti trga in pomanjkanja finančnih virov za razvoj psiholoških sredstev to še posebej pereč problem, kljub temu da v raziskavi udeleženi psihologi tega ne vidijo kot pogost pojav (Komisija za psihodiagnostična sredstva, 2020). Organizacije na pobudo psihologov kupujejo psihološka sredstva v tujini, psihologi jih brez dovoljenj prevajajo ter uporabljajo skupaj s tujimi normami. To počnejo kljub temu, da so vsa ta gradiva avtorsko zaščitena (oznaka ©) in da so pred njihovim nakupom podpisali izjavo, da tega ne bodo počeli. Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP-UPB3) (2007), *Kodeks poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 3.11 in 3.12) in *Mednarodne smernice za uporabo testov* (Mednarodna komisija za teste, 2006; International Test Commission, 2001, čl. 1.4.2) so pri tem jasni.

V praksi na katerem koli področju, kjer psihologi uporabljajo psihološka sredstva za ocenjevanje različnih osebnostnih lastnosti ali razvrščanje, morajo biti psihološka sredstva psihometrično preverjena, tj. zanesljiva in veljavna na individualni ravni, dovolj občutljiva in normirana za svoj namen ter uporabo pri ljudeh, ki so jim namenjena. Samo tako lahko psiholog zagotovi pravilno oceno ali razvrščanje posameznika (glej International Test Commission (2014) ter Anastasi in Urbina (1997)). Nepojmljivo je, da javne (državne) ustanove kršijo zakon in podpirajo svoje zaposlene pri nestrokovnem ter neetičnem ravnanju.

Dilema. Psiholog želi uporabiti psihološko sredstvo za namen psihološkega ocenjevanja. Ali je dovoljena neavtorizirana, nestandardizirana, nenormirana uporaba psiholoških sredstev samo zato, ker ni slovenskih priredb oz. je nanje treba čakati več let? Ali lahko večletne izkušnje nadomestijo psihometrične podatke in subjektivno oceno o uporabnosti tujih norm na slovenski populaciji? Ali lahko pri svojem delu (kjer so odločitve na podlagi teh rezultatov življenjsko pomembne) psiholog uporablja raziskovalne verzije psiholoških sredstev?

Viri. Ta dilema se neposredno nanaša na Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah (2007), člene 3.11., 3.12., 2.2., 2.6. in 3.7. *Kodeksa poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019), člen 1.4.2 v *Mednarodnih smernicah za uporabo testov* (Mednarodna komisija za teste, 2006; International Test Commission, 2001) ter Izjavo o uporabi testov

in drugih sredstev za ocenjevanje v raziskovalne namene (International Test Commission, 2014).

Predlogi za dobro prakso. Pravila so jasna in enoznačna, saj imamo na tem področju zakon in ne le etičnih smernic ter strokovnih priporočil (Društvo psihologov Slovenije, 2019, Mednarodna komisija za teste, 2006; International Test Commission, 2014). Uporaba neavtoriziranih prevodov ali priredb brez ustreznih psihometričnih podatkov in norm je nezakonita ter škodljiva z več zornih kotov. Posledice so lahko velike: za udeleženo osebo gre lahko za izgubo službe (organizacija), napačno diagnozo (zdravstvo) ali sodbo (izvedenstvo), za psihologe lahko to pomeni nezaupanje tujih lastnikov avtorskih pravic, ki bi se kazalo v blokiranju novih ali odvzemu starih pravic za priredbe psiholoških sredstev v slovenski jezik, širše pa to pomeni nezaupanje javnosti do psihološke stroke in okrnjen ugled slednje v svetu. O zavedanju in sprejemanju odgovornosti govorita tudi člena 3.7. in 3.12. v *Kodeksu* (Društvo psihologov Slovenije, 2019).

Kako ta trend obrniti? Rešitev vidimo v *dvigovanju osebne odgovornosti in čvrstosti psihologa*, ne glede na to, kako se s to dilemo spopadajo drugi kolegi ali kakšno prakso vidijo pri profesorjih, mentorjih ali drugih psihologih. Psiholog mora uporabljati standardizirana in kakovostna sredstva za psihološko ocenjevanje (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 2.6.), ki jih je ocenila in sprejela psihološka stroka (čl. 2.2.).

Nekoliko manj stroga so določila pri uporabi psiholoških sredstev v raziskovalne namene. V tem primeru imamo lahko poleg avtorsko zaščitene psihološke sredstva tudi psihološka sredstva, ki niso avtorsko zaščitena (tj. so v prosti uporabi; angl. *public domain*). Če gre za avtorsko zaščitena psihološka sredstva, je treba za vsako spremembo, kopiranje, distribuiranje itd. prositi avtorja. Prav tako raziskave zahtevajo primerno dokumentacijo, vključno z vsemi podatki, ko so objavljeni rezultati raziskave. Če uporabljamo raziskovalne oblike psiholoških sredstev v praksi, zanje veljajo enaka pravila o kakovosti kot pri že objavljenih sredstvih (več glej v International Test Commission (2014)) oz. jih moramo kritično uporabljati (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 2.6.).

Čeprav gre za kršitve zakona in lahko pričakujemo tožbe, kaznovanje dolgoročno ni najučinkovitejše. Rešitve za upoštevanje mednarodno sprejetih pravil vidimo na več ravneh, in sicer pri: (a) informiranju psihologov in javnosti o pomenu kakovostnih psiholoških sredstev, usposabljanju kolegov in ozaveščanju njihovih nadrejenih o tem, da je to pomembno

za visoko strokovno in etično delovanje ter dolgoročno njihovo delovno uspešnost, (b) nastopanju psihologov kot zgled, še posebej tistih, ki imajo poseben status ali vlogo, kot so profesorji in drugi učitelji psihologije na vseh ravneh izobraževanja, mentorji ali sodelavci, (c) aktivnem sodelovanju psihologov pri razvoju (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 4.11.), raziskavah veljavnosti (Mednarodna komisija za teste, 2006, čl. 2.9.5) in zbiranju podatkov za norme (čl. 2.9.6), (d) opozarjanju kršiteljev o nepravilnostih na tem področju (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 5.3.). Pričujoči prispevek je lahko primer enega od tovrstnih prizadevanj.

Kdaj preiti na posodobljeno obliko psihološkega sredstva?

Tako kot napreduje psihološka znanost, se spreminjajo tudi metode in tehnike merjenja v psihologiji oz. se razvijajo nove. Sredstva za psihološko ocenjevanje se posodablja, kadar novi raziskovalni podatki, pomembne spremembe na ocenjevanem področju nakazujejo, da obstoječe psihološko sredstvo ni več ustrezno za predvideno uporabo. Posodobitve² in tudi potrebe na trgu spodbudijo npr. nove raziskave, novi diagnostični kriteriji in demografske spremembe.

Dilema. Psiholog ima zakupljeno verzijo vprašalnika iz leta 2005, v letu 2015 pa se je vprašalnik posodobil. Psiholog je v dvomih, ali mora nujno uporabljati novejšo verzijo. Kdaj naj preide na novo ali posodobljeno obliko psihološkega sredstva? Kako dolgo je etično in strokovno upravičeno uporabljati prejšnjo verzijo? V katerih posebnih primerih je to strokovno dopustno?

Viri. Psiholog je pri izboru postopkov, metod, tehnik in sredstev za ocenjevanje avtonomen ter si prizadeva izbrati sredstva, ki so najustrežnejša za namen ocenjevanja in ciljno skupino (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 2.1., 2.2., 2.4. in 2.5.; tudi Mednarodna komisija za teste, 2006; čl. 1.1.2, 1.2.2, 1.2.4 in 2.2.1). Temo prehoda na posodobljeno obliko psihološkega sredstva specifičneje naslavljajo Mednarodne smernice o posodabljanju testov, zastarelih testih in uničevanju testov Mednarodne komisije za teste (International Test Commission, 2015). Standardi za pedagoško in psihološko testiranje (American Educational Research Association, 2014) se te teme dotikajo v standardu 4.24 in standardu 4.25. V

² Posodobitev (s tujko revizija) lahko pomeni vse, od posodobitve norm do povsem nove verzije testa.

Mednarodnih smernicah za uporabo testov (Mednarodna komisija za teste, 2006) se na spremljanje primernosti testa nanaša celoten razdelek 2.9.

Predlogi za dobro prakso. Odnos med razvijalci psiholoških sredstev in psihologi je recipročen. Razvijalci odgovorijo na potrebe na trgu, ki jih izpostavijo uporabniki, tako, da razvijajo nova psihološka sredstva in jih posodobljajo. Psihologi se odzivajo tako, da vlagajo v usposabljanje za uporabo psiholoških sredstev in kupujejo gradiva. Ključno pri odločanju o prehodu na posodobljeno obliko psihološkega sredstva je, ali bodo s tem lahko bolje razumeli udeleženca in njegovo dobrobit. Pomembno je razmisliti o tem, ali so psihometrične lastnosti ohranjene oz. izboljšane ter o uporabi psihološkega sredstva glede na strokovno ozadje, usposobljenost in izkušnje za nudenje specifične storitve.

Dolžnost založnikov psiholoških sredstev je, da opišejo razloge za izdajo nove oblike psihološkega sredstva in prikažejo raziskave, ki so vodile k posodobitvi (Leong idr., 2016). Te informacije je možno dobiti tudi v člankih ali v objavljenih ocenah testov³. Založniki psihološka sredstva posodobljajo zaradi tega, ker se ocenjevano vedenje spreminja v času, zaradi demografskih sprememb, na podlagi izsledkov raziskav, ki pomenijo izboljšave teorij in konceptov, ki vplivajo na njihovo uporabo, zaradi sprememb diagnostičnih kriterijev ali kot odziv na zahteve uporabnikov (International Test Commission, 2015, čl. 2.4.). To predstavlja osnovo, na kateri se tudi psiholog odloči, ali je novo psihološko sredstvo primernejše kot prejšnja oblika.

Psihologi presodijo, katera oblika je primernejša za posamezen namen ocenjevanja. Odločitve morajo temeljiti na strokovni presoji *znanstvenih* prednosti ter *klinične in uporabne koristi* za posameznega udeleženca (International Test Commission, 2015, čl. 2.5.), kar je še posebej pomembno pri ponovljenem psihološkem ocenjevanju za merjenje sprememb. Npr., psiholog se lahko za uporabo starejšega psihološkega sredstva pri osebi, ki jo ponovno ocenjuje, odloči zato, da ohrani kontinuiteto rezultatov ocenjevanja, pri novem udeležencu pa uporabi posodobljeno verzijo testa. Psihologi se lahko tudi odločijo, da nakup revidiranega psihološkega sredstva odložijo, dokler ni znanih več informacij o njegovi uporabi ali dokler neodvisni raziskovalci ne prikažejo veljavnosti.

Psiholog si prizadeva vedno izbrati najustreznejša sredstva za psihološko ocenjevanje, ki ustrezajo namenu in ciljni skupini (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 2.4). Kadar pri tem zaradi omejitev v delovni organizaciji ali

3 V Sloveniji neodvisnih ocen testov nimamo.

zaradi zakonodaje nima popolne svobode, a vidi potrebo po uporabi drugega psihološkega pripomočka, je dolžan ukrepati, in sicer tako, da odločevalcem priporoči uporabo drugih, primernejših sredstev za psihološko ocenjevanje. Podaja naj razloge za večjo primernost ter o tem pripravi zapisnik (International Test Commission, 2015, čl. 2.8.).

Finančni viri, osebna navezanost na psihološko sredstvo ali zadržki pri obnavljanju znanja o novi verziji niso veljavni razlogi za uporabo zastarele oblike. Če bi psiholog npr. drago psihološko sredstvo uporabil samo nekajkrat na leto ali uporablja (samo) prejšnjo verzijo še pet let po izdaji nove, v kateri so posodobljene testne postavke, na podlagi novih teoretičnih spoznanj prenovljena struktura psihološkega sredstva in izračunane nove norme, je to etično in strokovno sporno, razen morda v kakšnih posebnih okoliščinah (npr. vzdolžno spremljanje).

Odločitev, kdaj preiti na novo obliko psihološkega sredstva, naj temelji na strokovni informirani presoji znanstvene vrednosti in praktične uporabnosti, ne na arbitrarnem časovnem okviru. Sledi naj premisleku o posebnostih specifične psihološke prakse in potrebah strank ter novih raziskavah in diagnostičnih kriterijih (International Test Commission, 2015, čl. 2.10.). Praktični vidiki pri odločanju za uporabo posodobljenega psihološkega sredstva zajemajo enostavnost in čas, potreben za izvedbo in vrednotenje, premislek, ali je interpretacija v skladu s trenutnimi potrebami možna, kakovost materialov, lokalne norme in dostopnost psihološkega sredstva v ustreznem jeziku.

Na uporabo nove oblike je smiselno preiti, ko so na voljo novejša norma, ki bolje predstavljajo populacijo. Pri odločitvi preverimo in upoštevamo podatke o posodobljeni zanesljivosti in dokaze o veljavnosti, konstruktivni in kriterijski.

Ko razmišljamo o uporabni vrednosti revidiranega psihološkega sredstva, se vprašamo, ali bomo dobili podatke, ki bodo zelo verjetno vodili k izboljššanemu odločanju (npr. odločitvam o diagnozah in obravnavi, o vedenjskih spremembah) ali bodo občutljivejši za ocenjevanje pomembnih karakteristik, kot jih opisujejo npr. revidirani diagnostični standardi, kot sta DSM-V ali ICD 10 (International Test Commission, 2015, čl. 5.4.). Psiholog se lahko npr. odloči, da bo uporabljal podtest prejšnje verzije psihološkega sredstva, in to zagovarja v poročilu (čl. 5.3.).

Na področju raziskovanja so standardi pri odločanju o uporabi revidiranega psihološkega sredstva fleksibilnejši kot tisti, ki vplivajo na prakso.

Ob izdaji posodobljenega psihološkega sredstva Mednarodne smernice o posodabljanju testov, zastarelih testih in uničevanju testov (International Test Commission, 2015, čl. 8.1.) priporočajo, da psiholog obdrži psihološko sredstvo, priročnik in testne liste skupaj z drugimi materiali, dokler nova oblika psihološkega sredstva ni popolnoma sprejeta v prakso. Da bi zaščitili psihološko sredstvo tudi po tem, ko ni več v rabi, smernice priporočajo (čl. 8.2.) vrnitev založniku v uničenje, razrez oz. sežig.

Odprta vprašanja. Kdaj točno naj psiholog začne uporabljati revidirano obliko psihološkega sredstva za določen namen? Točno določene točke v času ni mogoče enoznačno opredeliti. V forenzičnem ocenjevanju, kjer je delo psihologa zelo pod drobnogledom več strok, navajajo običajno prakso (Ackerman, 2010), da je prehod na novo verzijo psihološkega sredstva nujen v enem letu po njegovem izidu.

Vpogled udeleženca v rezultate psihološkega ocenjevanja

Izhodišča. Povratna informacija udeležencu psihološkega ocenjevanja o njegovih dosežkih je pomemben del komunikacije o psiholoških sredstvih (Anastasi in Urbina, 1997). Psiholog o svojem psihološkem ocenjevanju napiše izčrpno, razumljivo poročilo. V njem združi podatke iz izvedbe, integrira ustrezne kvalitativne informacije in naslovi vprašanje, zaradi katerega je ocenjevanje izvedel (Lichtenberger idr., 2004). Dobra psihološka poročila lahko izboljšajo diagnozo in zdravljenje pacienta, usmerjajo navodila mentorja pri usvajanju novega dela oz. učitelja pri pouku ali sodnika pri razsodbi ipd. Razumljivost poročila se nanaša na to, da psiholog ugotovitve in opažanja jasno predstavi, tako da jih razumejo strokovnjaki in laiki (Lichtenberger idr., 2004). Poleg udeleženca psihološkega ocenjevanja so možni prejemniki poročila starši ali skrbniki mladoletnih oseb, skrbniki starostnikov, učitelji in drugi strokovni delavci šole, zaposlovalci ali potencialni vodje, psihiatri, zdravniki medicinske dela, sodniki, odvetniki ter strokovni delavci v zavodih za prestajanje kazni. Dobra praksa narekuje, da se o rezultatih tudi pogovarjamo, da tako preverimo dobljene informacije, poizvemo o razumevanju različnih delov psihološkega sredstva ali posameznih postavk in se navežemo na to, kako se merjene značilnosti odražajo v življenju osebe.

Dilema. Udeleženec, starši ali skrbniki oz. odvetniki zahtevajo vpogled v rezultate psihološkega ocenjevanja iz različnih motivov, npr.: so radovedni glede tega, kakšne naloge je reševal

njihov otrok, poročilo, ki ga je udeleženec prejel, je napisano v zelo strokovnem jeziku, vsebuje samo slike in je premalo razloženo ter ga oseba ne razume ali pa zapisani zaključki niso v skladu s tem, kako oseba dojema samo sebe. Kaj lahko psiholog naredi, ko udeleženec psihološkega ocenjevanja zahteva kopije rezultatov psihološkega ocenjevanja in želi dobiti kopije psiholoških sredstev?*

Viri. Kodeks poklicne etike psihologov (Društvo psihologov Slovenije, 2019) se tega področja posredno dotakne v členu 1.11. (preprečevanje zlorabe psiholoških veščin in spoznanj), neposredneje pa v členih 1.12., 1.16., 2.7., 2.8., 2.9., 2.10. in 2.11. (vođenje dokumentacije in pravica do vpogleda v vsebino dosjeja) ter 1.13. in 3.8. (varovanje psihološkega arhiva, ki vsebuje sredstva za psihološko ocenjevanje, kot poklicno skrivnost). Pri tem, kaj lahko z udeleženci delimo in česa ne smemo, nam pomagajo tudi primeri, ki jih opisuje urad informacijskega pooblaščenca: »Poleg omenjenih strokovnih pravil in načel organizacijo, odgovorno osebo in strokovnjaka (npr. psihologa ali specialnega pedagoga) obvezuje tudi Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1-UPB3) (2009, 40. čl.), ki govori o zaupni naravi podatkov, 236. člen Kazenskega zakonika (KZ-1-UPB2) (2012), ki govori o izdaji in neupravičeni pridobitvi poslovne skrivnosti (v primeru, da bi psihološki testi postali javni), in Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah (ZASP-UPB3, 2007)« (Informacijski pooblaščenec, 2019). V *Kodeksu poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) se na zaupnost gradiv nanašajo členi 3.9., 3.10., 3.11. ter 3.12. Člen 2.8 *Mednarodnih smernic za uporabo testov* (Mednarodna komisija za teste, 2006) govori o jasnem in točnem sporočanju rezultatov pristojnim ter drugim osebam. Na zaupnost obravnavanih rezultatov ter testnih gradiv pa se nanašajo členi pod razdelkoma 1.4. in 1.5.

Predlogi za dobro prakso. Osnovna priporočila za pripravo poročil so tri.

- a) *Razlaga, ne le slike ali tabele rezultatov.* Ann Anastasi in Susana Urbina (1997) priporočata navajanje širših ravni dosežkov in kvalitativne opise v preprostem izrazoslovju namesto točnih rezultatov v številkah. Ameriška akademija kliničnih nevropsihologov

4 Če bi druge osebe, vključno s psihologom, želele videti rezultate, jim to lahko omogočimo z dovoljenjem udeleženca testiranja oz. njegovega zakonitega zastopnika. Obstajajo izjeme, o katerih pa v tem razdelku ne govorimo.

je npr. leta 2018 sprejela priporočila o poenotenju števila stopenj in izrazov za kvalitativni opis rezultatov (Guilmette idr., 2020). Izjema je, ko je poročilo namenjeno ustrezno usposobljenemu strokovnjaku, vendar naj bodo tudi takrat pomeni številčk jasno opisani.

- b) *Ustrezna, preprosta razlaga, ne le imena dimenzij ali kratice.* Poimenovanja dimenzij so lahko večpomenska ali nesmiselna za bralca in ne zajamejo celotnega razpona vedenj, sposobnosti, veščin, motivov ali vrednot, ki jih merimo. Dodatna pojasnila, opisi in morda konkretni primeri, kje bi se te značilnosti lahko kazale in uporabljale v življenju, so potrebni, da bi olajšali razumevanje in povezavo z življenjem posameznika izven pisarne psihologa.
- c) *Sinteza, ne le izolirani opisi posameznih področij.* Psiholog po svojih najboljših močeh integrira rezultate v mrežo podatkov, ki usmerjajo obravnavo, nadaljnje dejavnosti oz. intervencije. Tudi kadar so rezultati morda nekonsistentni, v poročilu ne sme navesti zgolj ločenih opisov npr. rezultatov posameznih psiholoških sredstev, temveč ponuditi možne razlage, ki jih po možnosti predhodno tudi preveri. Kadar ne more odgovoriti na vprašanje, ki zajema namen psihološkega ocenjevanja, naj to zapiše (npr. »Rezultati so nezanesljivi«), bolje, kot da vprašanje ignorira (Lichtenberger idr., 2004).

Če imamo v svoji praksi psihološkega ocenjevanja pogovor o rezultatih z udeležencem⁵ ali njegovim skrbnikom, se lahko obravnavani dilemi večinoma izognemo. V pogovoru bomo nadgradili dober in transparenten odnos, ki ga ustvarjamo še pred psihološkim ocenjevanjem in vzdržujemo tudi med njim. Udeleženci ne bodo imeli občutka, da nekaj skrivamo ali da izkoriščamo neenakost moči (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 4.10.), temveč s tem izražamo spoštovanje, ščitimo pravico do samoodločanja in avtonomije (čl. 1.1., 1.2. in 1.3.).

Pri pisanju poročila imamo v mislih prejemnika poročila in njegovo splošno izobrazbo, znanje o psiholoških sredstvih in psihologiji ter še posebej pričakovani čustveni odziv na informacije. Ann Anastasi in Susana Urbina (1997) priporočata, da imamo na voljo svetovanje oz. spremljanje posameznikov, ki jih povratna informacija o rezultatih čustveno vznemiri. Npr., učenka, ki je prepoznana kot nadarjena, lahko postane manj

5 V klinični praksi (ali podobno) to morda ni vedno možno zaradi značilnosti posameznega udeleženca testiranja.

sodelovalna ali manj delovna, ko vidi, da je bistrejša od večine vrstnikov. Ne glede na to, da je bilo psihološko ocenjevanje ustrezno izvedeno in rezultati razumljivo razloženi, so lahko posledice poznavanja takega rezultata brez možnosti nadaljnjega pogovora škodljive za posameznika.

Kadar vseeno pride do tega, da udeleženec zahteva »svoje teste«, odgovor Informacijskega pooblaščenca loči med prednatisnjenimi vsebinami psiholoških testov (tj. vprašanja, naloge) in odgovori posameznika. Postavke psihološkega sredstva se obravnavajo kot prednatisnjena vsebina in se jih zaradi interesov varstva intelektualne lastnine ne sme reproducirati (ne v papirju ne elektronsko). V konkretnem primeru, ki ga navaja urad informacijskega pooblaščenca, je tako udeleženec psihološkega ocenjevanja lahko dobil kopijo svojih odgovorov, medtem ko je bil psiholog dolžan prekriti vsebino prednatisnjenih testov.

Poleg tega, da so psihološka sredstva avtorsko zaščitena intelektualna lastnina, so tudi zaupno gradivo, namenjeno le usposobljenim strokovnjakom. Njihovo distribuiranje nepooblaščenim osebam bi lahko vodilo do izgube veljavnosti in zanesljivosti ter posledično škode za celotno stroko.

Udeleženci psihološkega ocenjevanja želijo morda kdaj poiskati še drugega psihologa, mu pokazati rezultate in prositi za njegovo razlago. Ob zahtevah za drugo mnenje, ki se nam zdijo v zdravstvu, v medicinski praksi samoumevne, psihologi ostanimo razmišljujoči. Spomnimo se, da je podatek o vrednosti levkocitov neposrednejša mera kot npr. centilna vrednost psihološkega konstrukta edukativne sposobnosti na Ravnovih progresivnih matricah. Neodvisno psihološko drugo mnenje je morda težko dobiti oz. pripraviti, ker je objekt merjenja oseba (tj. udeleženec testiranja) ter psiholog, ki odčita rezultate, pripravi pogoje in opazuje udeležence med izvedbo ocenjevanja, se z njimi pogovarja ter nato z vsem svojim znanjem, izkušnjami in sposobnostmi integrira rezultate v *trenutno* smiselno celoto. Če smo v vlogi »drugega« psihologa, bodimo najprej pozorni na to, da nismo v konfliktu interesov (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 4.7.). Nato pridobimo dovoljenje posameznika (podobno, kot to navaja čl. 1.20. *Kodeksa*), da stopimo v stik s psihologom, ki je sprva opravljal psihološko ocenjevanje. Poleg rezultatov v številkah nas morajo zanimati še druge okoliščine ocenjevanja. Morda se nam zdi samoumevno, da testiranje sposobnosti poteka dopoldne – je bilo res tako tudi v tem primeru? Je udeleženec razumel navodila, kje je delal napake, je kaj spraševal, je bil anksiozen, motiviran za izpolnjevanje psiholoških sredstev,

je psihološko ocenjevanje potekalo v skupini ali individualno? To in temu podobno so lahko pomembni dejavniki, ki vplivajo na našo presojo zanesljivosti in veljavnosti podatkov, ko jih povezujemo. Brez takih virov informacij bo lahko poročilo o psihološkem ocenjevanju nekoliko drugačno ali se bo razlikovalo. Kljub temu da imamo vsi znanje in izkušnje ter interpretiramo iste številke, ne moremo doseči popolne objektivnosti. Osebnost posameznika, odnos z udeležencem psihološkega ocenjevanja, način pogovora ipd. vplivajo na oblikovanje zaključkov.

V situacijah, kjer so posamezniki zelo motivirani za določeno vrsto izidov psihološkega ocenjevanja, ker so posledice zanje zelo pomembne, npr. dodelitev otroka, izguba voznškega dovoljenja, kazenska ovadba, napredovanje, dodelitev pravic (angl. *high-stake assessments*), je manipulacija možna prav zaradi prej omenjenih dejavnikov.

Kodeks poklicne etike psihologov (Društvo psihologov Slovenije, 2019) govori tudi o nepovzročanju škode obravnavancem. To pomeni, da se izogibamo nekoristnosti naših dejanj in ne zmanjšujemo kakovosti ali vrednosti postopkov. Slabo razumljivo poročilo (npr. strokovni izrazi, ki si jih posameznik lahko razloži po svoje) ali celo odsotnost ustrezne povratne informacije udeležencu psihološkega ocenjevanja bi lahko razumeli kot povzročanje škode ali vsaj zmanjševanje vrednosti psihološkega dela. Po členu 3.1. *Kodeksa* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) je *psiholog odgovoren za strokovnost, kakovost in celovitost psihološke obravnave ter za posledice svojega poklicnega delovanja* ne glede na vire, ki jih ima na voljo (denar, čas ...) za odgovor na napotitveno vprašanje (zdravnika, delodajalca, sodnika ...).

Odprta vprašanja. Ali nam sistem, nadrejeni ali delovna organizacija narekuje, kako in komu poročamo o izsledkih psiholoških ocenjevanj, oz. smo psihologi dovolj močni, da sledimo etičnim in strokovnim smernicam?

Zaupnost psiholoških sredstev in njihova zaščita

Izhodišča. Psihologi, ne glede na področje dela, pri svojem delu uporabljamo različna psihološka sredstva. Ne glede na to, ali so to psihometrično dodelana psihološka sredstva sposobnosti ali »samo« ocenjevalne lestvice za osebnostno rast, mora imeti vsako psihološko sredstvo priročnik in v njem natančna *navodila* za izvedbo, vrednotenje ter interpretacijo in *psihometrične podatke*, ki potrjujejo njegovo zanesljivost in veljavnost ter psihologu nudijo oporo pri interpretaciji in posredovanju rezultatov

udeležencem ocenjevanja (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 2.4., 2. odst., čl. 3.12.; Anastasi in Urbina, 1997). Vsa gradiva so zaradi zahtevnosti svoje uporabe (tj. izbora, izvedbe, vrednotenja, interpretacije in posredovanja rezultatov) oz. preprečevanja napačne uporabe (Društvo psihologov Slovenije, 2019; Mednarodna komisija za teste, 2006, čl. 1.3.2) in zaradi zaščite veljavnosti (tj. nerazkrivanja vsebine) *zaupne narave* (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 3.2., 3.7., 3.8., 3.9., 3.10., 3.11. in 3.12.; Mednarodna komisija za teste, 2006, čl. 1.4). Zato imamo psiholog posebna pravila, kdo lahko psihološka sredstva nabavlja in uporablja. Še več, Komisija za psihodiagnostična sredstva pri Društvu psihologov Slovenije kategorizira psihološko sredstvo,⁶ ki ji ga v pregled pošlje izdajatelj, in določi, kako zahtevno je in koliko znanja mora imeti psiholog, da ga lahko kompetentno uporablja (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 2.4., 3. odst., in čl. 5.4.). Tako kot vsak znanstveni instrument moramo tudi psihološka sredstva uporabljati strokovno, da dobimo veljavne rezultate. To dosežemo z nadzorom usposobljenosti oz. kompetentnosti psihologa – uporabnika in zaščito pred splošnim poznavanjem vsebine psihološkega sredstva (Anastasi in Urbina, 1997).

Po navadi psihološka sredstva za psihologovo delo nabavlja njegov delodajalec oz. organizacija, v kateri je psiholog zaposlen ali samozaposlen, kar s pravnega vidika pomeni, da so vsa ta sredstva last kupca. Zaradi preprečevanja zlorabe psiholoških sredstev mora prodajalec pred nakupom preveriti, da kupec kupuje sredstva za usposobljenega psihologa, ki se tudi s posebno izjavo zaveže, da bo psihološka sredstva uporabljal skladno s psihološkim kodeksom in z mednarodnimi smernicami (Anastasi in Urbina, 1997). Tudi če psiholog psihološka sredstva kupuje zase, velja jo enaka pravila.

Psiholog mora zagotoviti varno hrambo psiholoških sredstev ne glede na medij (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 2.13., 3.7., 3.8., 3.9., 3.10. in 3.11; Mednarodna komisija za teste, 2006, čl. 1.4; Zakon o gospodarskih družbah, 2009; Zakon za zmanjšanje neenakosti in škodljivih posegov politike ter zagotavljanje spoštovanja pravne države, 2022). To pomeni, da npr. priročnik, kljub temu, da je uradno popisano kot inventar, ni v knjižnici ali na polici v pisarni, kjer bi bil dostopen komur koli (po navadi je priročnik opremljen z oznako »ZAUPNO«). Testna gradiva (v papirju ali elektronska), ki so lahko za večkratno ali enkratno uporabo, morajo

6 Več o postopku na: <http://www.dps.si/za-javnost/psiholosko-testiranje/>.

biti prav tako skrbno shranjena in dostopna le psihologu, na čigar ime so bila kupljena.

Dilema. Psiholog odhaja s trenutnega delovnega mesta (npr., odhaja v drugo organizacijo, odhaja v pokoj, zapira svoje podjetje oz. popoldanski s. p.), kjer je uporabljal psihološka sredstva. Kot strokovnjak, ki upošteva etični kodeks, se sprašuje, kako poskrbeti zanje. Kaj narediti z gradivom (papirnatim ali elektronskim), npr. vprašalniki, ki so hranjeni v fizičnih ali elektronskih osebnih mapah ali psihološkem arhivu? Komu predati ta gradiva, ki so namenjena samo psihologom, v organizaciji pa drug psiholog ni zaposlen?

Viri. Ta dilema se neposredno nanaša na člene 3.7.–3.12. in 2.13. *Kodeksa poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019), člene 1.4.1–1.4.4 v *Mednarodnih smernicah za uporabo testov* (Mednarodna komisija za teste, 2006) ter člene 7.1–8.2 v *Mednarodnih smernicah za teste o posodabljanju testov, zastarelih testih in uničevanju testov* (International Test Commission, 2015). Posredno so vir tudi Zakon o varovanju osebnih podatkov (ZVOP-2) (2022), Zakon o gospodarskih družbah (2009) in Kazenski zakonik (2012).

Predlogi za dobro prakso. Odgovor na zgornja vprašanja je lahko kratek in dokaj enostaven, če je bilo naše psihološko delovanje usklajeno s kodeksom, z mednarodnimi smernicami in zakoni, ki se nanašajo na naše strokovno delo (zakon o varovanju osebnih podatkov ter zakoni z različnih področij delovanja psihologov, npr. zakon o zdravstveni dejavnosti, zakoni na področju izobraževanja ipd.). To npr. pomeni, da imamo (interni) pravilnik o psihološkem ocenjevanju (ki je npr. pripravljen po smernicah v dodatku A v *Mednarodnih smernicah za uporabo testov* (Mednarodna komisija za teste, 2006)) ali po pravilih ISO-standardov za psihološko ocenjevanje v organizacijah (International Organization for Standardization, 2011a; 2011b), kjer je jasno zapisano vse, od priprave na psihološko ocenjevanje, usposobljenosti psihologa, izvedbe, vrednotenja, interpretiranja, posredovanja rezultatov udeležencem oz. naročniku do dostopnosti psiholoških sredstev in njihovega varovanja, hrambe psiholoških poročil oz. mnenj ipd. Pomembno je tudi, da redno pregledujemo primerčnost oz. uporabnost psiholoških sredstev (Mednarodna komisija za teste,

2006) in zastarele nadomeščamo z novimi ter stare uničimo tako, da zagotavljamo njihovo zaupnost (International Test Commission, 2015).

Odgovore na vprašanja bi lahko razdelili na tri področja, ne glede na to, ali so psihološka sredstva v papirnatih ali elektronskih oblikah: (a) osebne mape, v katerih je morda še spravljen kakšen vprašalnik, lestvica ali originalen profil, (b) neuporabljeno gradivo psiholoških sredstev in (c) priročniki. Vse to sodi v varovan psihološki arhiv (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 2.13.).

V osebnih mapah naj bodo le izvidi, poročila, mnenja, ki so napisana v razumljivem jeziku in ne vsebujejo surovih ali standardnih rezultatov brez jasne razlage. Izpolnjeni vprašalniki, lestvice, tudi profili ali grafi, ki vsebujejo le strokovna imena merjenih lastnosti oz. sposobnosti, brez razlage v osebno mapo ne sodijo, saj imajo udeleženci psihološkega ocenjevanja vanjo po Zakonu o varovanju osebnih podatkov pravico vpogleda. Tudi če je poročilo pisano za drugo strokovno osebo, mora biti zapisano preprosto in jasno, tako da ga bosta razumela tako strokovnjak kot laik (Lichtenberger idr., 2004). Osebne mape se uničujejo po zakonu, ki ureja dejavnost, ki jo opravlja psiholog. Ker obstaja tudi Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (ZVDAGA) (2006), je treba še posebej paziti, da v teh mapah ni katerih koli delov psiholoških sredstev.

Če smo redno pregledovali psihološka sredstva in jih sprti primerno uničevali, moramo pred odhodom iz delovne organizacije, če jih ne moremo predati naslednjemu psihologu, poskrbeti le še za zavarovanje neuporabljenih gradiv psiholoških sredstev ter priročnike. Priročnikov ne smemo predati v knjižnico (če jo organizacija ima), saj niso javno dostopni. Tudi če je priročnik uradno zapisan v bibliografski sistem Cobiss, mora imeti oznako »izposoja ni možna« ali »pogojna izposoja«.

Psihološka sredstva popišemo, naredimo zapisnik, jih spravimo v škatle, ki jih lahko tudi zapečatimo in nanje napišemo, da so namenjene samo psihologu. Še zlasti moramo biti pazljivi pri elektronskih psiholoških sredstvih, da podatki o dostopu ne pridejo v roke neusposobljenim osebam. O tem obvestimo delodajalca oz. nadrejenega ter založbo, pri kateri jih je organizacija nabavila. S tem prekličemo izjavo, ki smo jo skupaj z odgovorno osebo podpisali, in tako preprečimo zlorabo nakupa psiholoških sredstev na svoje ime.

V dogovoru z delodajalcem lahko psihološka sredstva tudi predamo ali v njegovem imenu poiščemo primerne kupca, ki mora biti usposobljen psiholog, ali pa jih na varen način uničimo. Možno je tudi, da

psihološka sredstva pošljemo v uničenje ali odprodajo založbi, pri kateri smo jih kupili.

Odprta vprašanja. Odgovor na dilemo o zaščiti zaupnih psiholoških sredstev se zdi preprost, vendar kljub temu opisana praksa ni tako pogosta. Vzrok so verjetno različne okoliščine: pomanjkanje časa za sprotna pregled in uničevanje, neprimerni pogoji za hrambo, pomanjkljivo ali neredno spremljanje novosti na tem področju, slaba ozaveščenost sodelavcev ali nadrejenih o naravi našega dela ipd. Velikokrat pa (neetičnim) odločitvam v teh situacijah botrujejo tudi odnosi v nekem kolektivu.

Zaključek

Psiholog si tudi pri uporabi psiholoških sredstev prizadeva za doseganje in vzdrževanje najvišje ravni strokovne kompetentnosti ter deluje znotraj meja svoje izobrazbe, usposobljenosti, izkušenj in etičnih načel (Društvo psihologov Slovenije, 2019). Spremlja ustrezne spremembe in napredek na svojem področju uporabe psiholoških sredstev. Etičnost v psihološkem ocenjevanju ni zagotovljena samo s poznavanjem kodeksa, smernic in primerov dobre prakse, saj na naše odločitve vplivajo tudi čustva, kognitivni dejavniki in okolje. Pogosto nas pri odločanju samodejno vodijo čustva in intuicija, ne pa koraki racionalnega presojanja. Npr., Milgramovi eksperimenti (Korkut, 2020) nas opominjajo, kakšen vpliv ima lahko na nas neetično ravnanje nadrejenih. To lahko pomeni, da ustaljene prakse znotraj organizacije, v kateri delamo, glede rabe psiholoških sredstev in ocenjevanja verjetno prej ko slej sprejmemo, tudi če se nam zdijo pomanjkljive. Šele ob dogodkih, ki jih prepoznamo kot etično vprašljive, se običajno spomnimo in pregledamo tudi nenapisana pravila ter razmislimo, kako bi jih lahko izboljšali, in z možnimi izboljšavami seznanimo nadrejene. Odgovornost za etično uporabo psiholoških sredstev je na koncu individualna in etične napake lahko naredi tudi izkušen psiholog. Yeşim Korkut (2020) povzema dejavnike, ki prispevajo k napačni presoji: napake pri sklepanju, racionaliziranje, prepričanje, da vse vemo, situacijske dejavnike, kot so preobsežno delo ali delovne obveznosti, ki prehitro sledijo druga drugi, socialni pritisk in pritisk nadrejenih, željo ugoditi komu, spletni svet, utrujenost in izčrpanost. Senzibilnost za etične dileme lahko izgubimo tudi zaradi lažnega občutka, da je vse v redu, da vse delamo pravilno, ker si nas naše stranke, klienti oz. pacienti, ne upajo opozoriti na napake, neprijetnosti, ki so jih doživeli v obravnavi, ali se pritožiti. V času svetovalnega odnosa so od nas odvisni. Tega se psihologi zaveda-

mo in vemo, da z našim položajem moči pride tudi odgovornost, da svoje ravnanje spremljamo skozi lupo etične presoje. *Kodeks poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) nas neposredno spodbuja, da se obrnemo na kolege in prosimo za nasvet, ko pridemo do strokovnega, etičnega izziva, obenem pa, da tudi dobronamerno opozorimo ter nudimo pomoč in podporo, kadar opazimo potencialno neetično ravnanje. Komisija za etična vprašanja ali Komisija za psihodiagnostična sredstva pri Društvu psihologov Slovenije sta skupini ljudi, na kateri lahko ob etičnih dilemah najprej pomislimo, ko potrebujemo posvet.

Literatura

- Ackerman, M. J. (2010). *Essentials of forensic psychological assessment*. John Wiley & Sons.
- American Educational Research Association. (2014). *Standards for educational and psychological testing*.
- Anastasi, A., in Urbina, S. (1997). *Psychological testing* (7. izd.). Prentice Hall/Pearson Education.
- Areh, I. (2020). Forensic assessment may be based on common sense assumptions rather than science. *International Journal of Law and Psychiatry*, 71, 101607.
- Boben, D. (2011). Mnenje slovenskih in evropskih psihologov o uporabi psiholoških testov danes in pred desetimi leti. *Psihološka obzorja*, 20(4), 129–154.
- Društvo psihologov Slovenije. (2019). *Kodeks poklicne etike psihologov*.
- EFPA Board of Assessment. (2013a). *EFPA review model for the description and evaluation of psychological and educational tests: Test review form and notes for reviewers* (Verzija 4.2.6).
- EFPA Board of Assessment. (2013b). *EFPA Standards for Psychological Assessment: 2013; Performance requirements, context definitions and knowledge & skill specifications for the three EFPA levels of qualifications in psychological assessment* (EFPA Board of Assessment Document 115).
- European Federation of Psychologists' Association. (2005). *Meta-code of ethics*.
- Guilmette, T. J., Sweet, J. J., Hebben, N., Koltai, D., Mahone, E. M., Spiegler, B. J., Stucky, K., Westerveld, M., in Conference Participants. (2020). American Academy of Clinical Neuropsychology consensus conference

- statement on uniform labeling of performance test scores. *The Clinical Neuropsychologist*, 34(3), 437–453.
- Informacijski pooblaščenec. (2019, 7. avgust). *Dostop do lastnih psiholoških testov* (št. 0712-1/2019/1856). <https://www.ip-rs.si/mnenja-gdpr/6048a38d428cf>
- International Organization for Standardization. (2011a). *Assessment service delivery: Procedures and methods to assess people in work and organizational settings; Part 1: Requirements for the client* (ISO standard št. 10667-1:2011 (E)). <https://www.iso.org/standard/56441.html>
- International Organization for Standardization. (2011b). *Assessment service delivery: Procedures and methods to assess people in work and organizational settings; Part 2: Requirements for service providers* (ISO standard št. 10667-2:2011 (E)). <https://www.iso.org/standard/56436.html>
- International Test Commission. (2001). International guidelines for test use. *International Journal of Testing*, 1(2), 93–114.
- International Test Commission. (2014, 10. april). *ITC statement on the use of tests and other assessment instruments for research purposes* (v1.2, dokument ITC-S-TU-20140410).
- International Test Commission. (2015, 2. marec). *International guidelines for practitioner use of test revisions, obsolete tests, and test disposal* (verzija 1.0, dokument ITC-G-TD-02032015).
- Kazenski zakonik (KZ-1-UPB2). (2012). *Uradni list Republike Slovenije*, (50). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2012-01-2065>
- Komisija za psihodiagnostična sredstva. (2020, september). *EFPA vprašalnik o stališčih psihologov do psiholoških testov in testiranja, tretja izvedba: 2019/20; prvi rezultati* [Predstavitev v PowerPointu]. Občni zbor Društva psihologov Slovenije.
- Korkut, Y. (2020). Teaching and learning psychology ethics as a meaningful and enjoyable experience. *Psychology in Russia: State of the Art*, 13(1), 33–41.
- Leong, F. T., Bartram, D., Cheung, F., Geisinger, K. F., in Iliescu, D. (Ur.). (2016). *The ITC international handbook of testing and assessment*. Oxford University Press.
- Lichtenberger, E. O., Mather, N., Kaufman, N. L., in Kaufman, A. S. (2004). *Essentials of assessment report writing*. John Wiley & Sons.
- Mednarodna komisija za teste. (2006). *Mednarodne smernice za uporabo testov*. Društvo psihologov Slovenije.

- Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP-UPB₃). (2007). *Uradni list Republike Slovenije*, (16). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2007-01-0717>
- Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1-UPB₃). (2009). *Uradni list Republike Slovenije*, (65). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2009-01-3036>
- Zakon o varovanju osebnih podatkov (ZVOP-2). (2022). *Uradni list Republike Slovenije*, (163). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2022-01-4187>
- Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva in arhivih (ZVDA-GA). (2006). *Uradni list Republike Slovenije*, (30). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2006-01-1229>
- Zakon za zmanjšanje neenakosti in škodljivih posegov politike ter zagotavljanje spoštovanja pravne države. (ZZNŠPP). (2022). *Uradni list Republike Slovenije*, (105). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2022-01-2603>